

THE INDO-EUROPEAN LANGUAGES (ur. Mate Kapović), Routledge, 2017.,
drugo izdanje

Ova knjiga jedna je od njih dvadeset i tri koliko ih je dosad izašlo u ovoj vrlo ambiciozno zamišljenoj seriji pod naslovom *Language Family Series*. Radi se o drugom izdanju knjige, čije je prvo izdanje bilo objavljeno 1998. (uredili Ramat i Ramat). Knjiga ima 630 stranica, a sadrži i 15 karata, tablice i brojčane prikaze te je opremljena kazalima jezika i autora. Iako je raspon obrađene materije ostao manje-više isti kao u prvom izdanju, ovo drugo izdanje znatno je promijenjeno. Pri tom nije riječ samo o izmjenama i dopunama – nužnima nakon gotovo četvrt stoljeća od prvog izdanja – novi je i urednik knjige, a to je Mate Kapović s Filozofskog fakulteta u Zagrebu. On je istovremeno i autor uvoda i prvih dvaju poglavlja.

U knjigama dosad objavljenima u ovoj seriji lingvisti iz cijelog svijeta obradili su razne jezične porodice, ali je primjetljivo da su (arealno) najslabije obrađene Australija (još nijedna porodica), obje Amerike (samo jedan naslov) i Afrika (dva naslova). Izolirani jezici tema su jedne knjige, dok svi ostali naslovi obrađuju jezike Eurazije.

Knjiga *Indo-European Languages* daje širok pregled pojedinih jezika i jezičnih grana unutar ie. jezične porodice. Sama porodica broji više od 400 jezika i ima gotovo 3 milijarde govornika. Iako nije najveća jezična porodica, uključuje većinu današnjih jezika Europe, Iranske visoravni i Indijskog potkontinenta, a raširena je i na ostalim kontinentima. U njoj se mogu pronaći najbitniji podaci o povijesnom razvoju i jezičnim obilježjima ie. jezika; u poglavljima o albanskom, armenskom i grčkom riječ je o jezicima koji čine samostalne grane, dok su ostali ie. jezici (uključujući i izumrle) predstavljeni u poglavljima o granama. Grane ie. jezika već su predstavljene kao zasebni naslovi u ovoj seriji (keltski, iranski, indoarijski, germanski, slavenski i romanski).

U odnosu na prvo izdanje učinjene su ove izmjene i dopune: poglavlje *Pra-indoeuropski: usporedba i rekonstrukcija* (1. izd.) sada je zamijenjeno trima potpuno novim poglavljima (*Fonologija praindoeuropskog*, *Morfologija praindoeuropskog* i *Sintaksa praindoeuropskog*). Poglavlje *Sanskrt* (1. izd.) zamijenjeno je novim poglavljem *Indoarijski*. Dodano je i kratko pretpoglavlje *Indoiranski*. Umjesto poglavlja *Latinski i Italski jezici* (1. izd.) nalazi se samo novo poglavlje *Italski*. Novo pretpoglavlje *Baltoslavenski* prethodi poglavljima *Baltijski* i *Slavenski*. Planirano je novo poglavlje *Fragmentarno poturđeni indoeuropski jezici*, ali tekst nije završen na vrijeme. Poglavlje *Indoeuroljani: porijeklo i kultura* (1. izd.) u potpunosti je ispušteno. Redoslijed je poglavlja nov. Jedini su autori iz prvog izdanja Nicholas Sims-Williams (*Iranski*) i Patrick Sims-Williams (*Keltski*). Njihova su poglavlja osvježene verzije iz prvog izdanja; sva

su ostala poglavlja potpuno nova. Neki su od autora iz prvog izdanja nažalost u međuvremenu preminuli – Calvert Watkins (1933. – 2013.) i Werner Winter (1923. – 2010.). U knjizi se ne govori o ie. kulturi, arheologiji, mitologiji, poetici i sl. Također, ortografija praindoeuropskog ujednačena je kroz sva poglavlja.

Svaki od autora (njih 16) ima svoj stil pisanja, a pomnim čitanjem mogu se zamijetiti i suprotstavljeni stavovi. To čitatelj treba uzeti u obzir kod razmatranja različitih pogleda na rekonstrukciju praindoeuropskog ili određenih tumačenja neke teme. No, kako ističe Kapović, treba znati da povijesna lingvistika nije dogma – primjenjujući iste metode u istraživanju, može se doći do različitih rezultata i upravo se na takvu sučeljavanju različitih ideja gradi *communis opinio*.

Evo kratkog prikaza dijelova i poglavlja; svaki dio/poglavlje obrađuje fonologiju, morfologiju i sintaksu; na kraju svakog poglavlja autori upućuju na ostalu literaturu:

1. DIO – Praindoeuropski

1. poglavlje

Fonologija praindoeuropskog

Mate Kapović

U ovom poglavlju predstavljani su rekonstruirani fonološki sustav pie. i njegovi najvažniji odrazi u važnijim drevnim ie. jezicima. Sama rekonstrukcija temelji se na odrazima u starim indoarijskim jezicima (vedski i sanskrt), avestičkom, starogrčkom, latinskom, starocrkvenoslavenskom, litavskom, gotskom, hetitskom, staroirskom, toharskom (A i B), klasičnom armenskom i albanskom. Za rekonstrukciju se koristi i drugim jezicima (sabelijskim, latvijskim, staropruskim, starovisokonjemačkim, staroengleskim, luvijskim, galskim, staroperzijskim itd.) kada je to potrebno ili kada imaju oblik ili neku odliku koja se ne nalazi u jezicima iz prve grupe. Idealno gledano, rekonstrukcija pie. trebala bi uzeti u obzir sve važne informacije koje se nalaze u svakom ie. jeziku/dijalektu.

2. poglavlje

Morfologija praindoeuropskog

Mate Kapović

Praindoeuropski je imao bogatu i složenu morfologiju. U kasnijim jezicima ona je bila uvelike pojednostavljena, npr. nijedan suvremeni ie. jezik nema osam padeža koliko ih je imao pie., a neki nemaju nijednog. Pojavili su se i novi morfološki oblici, npr. većina suvremenih ie. jezika ima posebno buduće vrijeme koje nije postojalo u pie. Oblici i završeci obično se lakše rekonstruiraju nego njihova funkcija i točno značenje. Težište ovog prikaza jest na rekonstrukciji pie. oblika i paradigmi. Iako strogo gledano nesklonjivi oblici nisu dio morfologije, i o njima se govori na kraju poglavlja, a o tvorbi riječi govori se samo sporadično.

3. poglavlje

Sintaksa praindoeuropskog
Thomas Krisch

Ovo poglavlje govori o glavnim područjima istraživanja u sintaksi pie. jezika. To su poredak konstituenata, apsolutne konstrukcije, funkcije padeža (uključujući sinkretizam) i struktura argumenata. Ovo se područje širi u mnogim pravcima i možemo se nadati da će to dovesti do koherentne slike o sintaktičkim svojstvima prajezika.

2. DIO – Praindoeuropski i jezična tipologija

Ranko Matasović

U ovom se poglavlju prikazuju tipološki značajna obilježja praindoeuropskog jezika. To su obilježja koja su ili rijetka ili su u korelaciji s ostalim obilježjima te tako definiraju jezični »tip«. Razmatraju se i obilježja koja pokazuju genetsku i/ili arealnu distribuciju, tj. statistički su češća u određenim jezičnim porodicama i/ili jezičnim areama. Posebno su relevantna dijakronijski stabilna obilježja koja obično dijele genetski najbliži jezici neke porodice. Ta su obilježja važna zbog proučavanja duboke genetske povezanosti unutar ie. porodice i jezičnog kontakta pie. sa susjednim porodicama.

3. DIO – Anatolijski

H. Craig Melchert

Anatolijska potporodica posvjedočena je od sredine drugog tisućljeća pr. n. e. do otprilike prvog i drugog stoljeća n. e. Nema suvremenih predstavnika. Dokazi o postojanju anatolijskih jezika nalaze se u opsežnoj količini sačuvanih zapisa na hetitskom i u manjoj mjeri onih pisanih luvijskim, likijskim, lidijskim, karijskim i palajskim, dok je vrlo malo toga sačuvano na sidetskom i pisidijskom. Tekstovi su većinom zabilježeni klinastim pismom (posuđenim iz Mezopotamije), ali ih ima i na originalnom anatolijskom pismu, dok se u najkasnijoj fazi nalaze alfabeti razvijeni na temelju grčkog alfabeta. Obradeni su i leksikon i jezična situacija tog vremena i prostora.

4. DIO – Indoiranski

1. poglavlje

Indoiranski
Leonid Kulikov

Indoiranskim jezicima govori više od milijardu ljudi na velikom prostoru od Kavkaza i jugoistočne Anatolije na zapadu do sjeveroistočne Indije i Ben-

gala na istoku i Maldiva na jugu. U tu grupu spadaju indoarijski, iranski, nuristanski i dardski jezici. Svima im je zajednički predak praindoiranski, koji se govorio krajem trećeg tisućljeća pr. n. e. Govornici tog jezika obično se poistovjećuju s arheološkom kulturom Sintašta i Andronovo. Zbog bitno nekontroverzne naravi rekonstrukcije praindoiranskog ta potporodica možda je najbolje ustanovljena unutar ie. porodice. Vrlo je zanimljiv dio koji govori o indoiranskim jezicima iz dijakronijsko-tipološke perspektive.

2. poglavlje

Indoarijski

Leonid Kulikov

Indoarijski jezici predstavljaju najveću granu u ie. porodici i po broju govornika i po broju ustanovljenih jezika, a govore se na širem području Indijskog potkontinenta. Migracijama su nastale i brojne dijaspore. Još oko 1500. g. pr. n. e. bio je to jedinstven jezik, blizak prairanskom, a počeo se dijalektalno/jezično granati nakon dolaska govornika u Indiju. U poglavlju se iznosi i detaljna kronologija razvoja indoarijskih jezika, od najranijeg vedskog sanskrta do suvremenih jezika. Obuhvaćena je i genetska klasifikacija suvremenih indoarijskih jezika.

3. poglavlje

Iranski

Nicholas Sims-Williams

Danas se ovim jezicima govori na prostoru cijelog Irana, Afganistana i Tadžikistana i u dijelovima Turske, Sirije, Iraka, Pakistana i Uzbekistana (i u dijasporama). Poglavlje je usredotočeno na najranije osvjedočene iranske jezike – avestički i staroperzijski. Prikazano je i avestičko pismo.

5. DIO – Grčki

Rupert Thompson

Grčki je član »jezgrene« skupine ie. jezika nastale nakon odvajanja anatolijskog i toharskog. Općenito je mišljenje da se jezik razvio *in situ*, na Bal-kanskom poluotoku u drugom tisućljeću pr. n. e. Neke riječi potvrđuju utjecaj supstratskih jezika (negrčkog, moguće i neindoeuropskog). Svi suvremeni dijalekti grčkog (s mogućim izuzimanjem cakonskog) razvili su se na temelju varijeteta poznatog kao *koine* (gr. κοινή διάλεκτος, »zajednički dijalekt«), a koji se pak razvio iz »internacionalizirane« verzije atenskog dijalekta. Danas je to službeni jezik Grčke i Cipra, a govori se i u dijaspori.

6. DIO – Italski

Rex Wallace

Ovo je dio o međusobno bliskim jezicima koji su se govorili na Apeninskom poluotoku u prvom tisućljeću pr. n. e. (potvrđeni od 7. st. pr. n. e.). Italski jezici dijele se u dvije skupine: latinsko-faliskičku i sabelijsku. Najveći je jezik u toj grupi latinski, koji je jedini italski jezik koji nije nestao, nego su se iz njega razvili današnji romanski jezici. Zbog jezične i kulturne važnosti latinskog i zbog njegove važnosti u proučavanju ie. jezika o njemu se u poglavlju i najviše govori. No, kada je to potrebno ili prikladno, navode se podaci i iz ostalih italskih jezika.

7. DIO – Keltski

Patrick Sims-Williams

Preživjeli keltski jezici dijele se u dvije skupine: britonsku (britsku) i galsku (goidelsku). Vrlo su različite i vrlo male međusobne razumljivosti. U britsku skupinu spadaju velški, bretonski i izumrli korniški, a u galsku irski, škotski, galski i izumrli manski. Keltski su jezici potvrđeni u 6. stoljeću pr. n. e., a govorili su se na velikom području, od Iberskog poluotoka do Male Azije. Keltske jezike teško je povezati s nekom od drugih ie. grana, no spominje se i italsko-keltska hipoteza (zasad nepotvrđena). Na tipološkom planu primjetan je VSO poredak konstituenata.

8. DIO – Germanski

Joshua Bousquette i Joseph Salmons

Ovo je pregled germanskih jezika u kojem se prati razvoj osobitosti koje su odijelile tu skupinu od ostalih ie. grana, od pragermanskog do prvih potvrđenih varijeteta (4. st. pr. n. e.). Obradene su jezične strukture koje dijele svi germanski jezici ili svi jezici potomci pragermanskog, kao i one strukture koje ih međusobno razlikuju. Obradeni su poznati primjeri (prijevoj, gubitak padeža, poredak konstituenata), ali i neke novije pojave (laringalizacija, određenost, dopune). Istaknuto je kako ti oblici djeluju na gramatiku, povezujući fonologiju, morfologiju i sintaksu. Tematika se obrađuje unutar društveno-kulturnog konteksta (npr. jezični dodiri).

9. DIO – Armenski

Birgit Anette Olsen

Suvremeni armenski jezik ima dva dijalekta (oba standardizirana), istočni i zapadni. Taj jezik, potvrđen od 5. stoljeća n. e., danas se osim u Armeniji govori i na području sjeverozapadnog Irana i u Nagorno-Karabahu. Znatan je

broj govornika u bilingvalnim dijasporama. Jedna je od osobitosti gubitak roda, a padeži se razlikuju samo na zamjenicama. Poredak konstituenta relativno je slobodan, s neobilježenim SVO poretkom.

10. DIO – Toharski

Douglas Q. Adams

Govornici toharskih jezika (toharski A i toharski B) pojavljuju se na povijesnoj sceni u 1. stoljeću n. e., a jezični podaci koji ih potvrđuju iz kasnog su 4. stoljeća n. e. (za toharski A), odnosno iz 7. stoljeća n. e. (za toharski B). Najkasniji dokumenti potječu iz 9. stoljeća n. e. Toharski jezici govorili su se u trgovačkim gradovima na drevnom Putu svile (današnja zapadna Kina). To su ujedno ie. jezici koji su se raširili najistočnije od prostora s kojeg potječu Indoeuropljani. Uglavnom je prihvaćeno i mišljenje da su toharski jezici (poslije anatolskih) druga velika grana koja se odvojila od ie. matice.

11. DIO – Baltoslavenski

1. poglavlje

Baltoslavenski
Steven Young

Sličnosti (neke vrlo istaknute) u strukturi i leksiku baltijskih i slavenskih jezika već dugo vremena privlače pažnju jezikoslovaca. No, točna narav odnosa između tih dviju grana ie. jezika jednako je tako dugo i izvor prijepora. Do 19. stoljeća prevladavalo je mišljenje da su baltijski jezici neka vrsta slavenskih jezika. Tek se radovima komparativista Franza Boppa i Augusta Potta napokon prepoznalo da su baltijski jezici zasebna jezična skupina. Najuvjerljiviji argument za prabaltoslavenski jezik ogleda se u inovacijama u vrlo složenoj prozodijskoj strukturi.

Slavenski su jezici posvjedočeni od 9. stoljeća n. e., a baltijski od 16. stoljeća n. e. Jezici tih dviju skupina govore se na Baltiku, na Balkanu, u srednjoj i istočnoj Europi. Baltoslavensku granu čine zapadni baltijski, istočni baltijski i slavenski jezici.

2. poglavlje

Baltijski
Steven Young

Baltijsku jezičnu skupinu čine litavski i latvijski (istočni), dok je treći veći baltijski jezik, staropruski (zapadni), izumro u 18. stoljeću. Dva su glavna dija-

lekta litavskog aukštaitski i žemaitski. Latvijski standardni jezik temelji se na središnjem dijalektu. Baltijski jezici imaju složen akcenatski sustav.

3. poglavlje

Slavenski

Marc L. Greenberg

Prvi posvjedočeni slavenski jezik, starocrkvenoslavenski (temeljen na solunskom staromakedonskom dijalektu), potvrđen je u 9. stoljeću. Slavenski jezici tradicionalno se dijele na zapadne (češki, slovački, poljski...), istočne (ruski, bjeloruski, ukrajinski) i južne (slovenski, hrvatski, makedonski...). Standardni jezici odražavaju etničke i kulturne razlike koje su se uglavnom definirale u 19. stoljeću i kao takvi nisu idealni odrazi genetskog razvoja slavenskih varijeteta iz prajezika.

12. DIO – Albanski

Alexander Ruskov

Albanski jezik govori oko 7,5 milijuna govornika, a dijeli se na dva glavna dijalektalna područja: sjeverno (geg) i južno (tosk). Osim u Albaniji albanskim se jezikom govori i u susjednim zemljama (Kosovo, Srbija, Crna Gora, Makedonija, Grčka), a veće su dijaspore u južnoj Italiji i Hrvatskoj (Zadar). Jezik je posvjedočen prilično kasno (15. stoljeće), što otežava rekonstrukciju praalbanskog. Tu je i pitanje eventualnog ilirskog podrijetla, oko kojeg se još uvijek vode rasprave. Suvremeni albanski jedan je od glavnih članova balkanskog jezičnog saveza. Standardni jezik dijeli većinu obilježja (tzv. balkanizama) s ostalim jezicima tog jezičnog saveza – prisustvo naglašenog /ə/, postpozicionirani član, stopljeni genitiv i dativ, odsustvo infinitiva, volitivni futur i udvostručene objektne klitike.

Ova je knjiga idealna stručna literatura za napredne studente i poslijediplomce koji se bave ie. lingvistikom i ie. jezicima. Bit će od koristi i istraživačima kojima trebaju najnoviji podaci o granama ie. jezične porodice. Izuzetno je zanimljiva i za svakoga koga zanima povijesna lingvistika, lingvistička antropologija i razvoj jezika. Zbog nekih potpuno novih uvida i tumačenja knjiga će biti zanimljiva i početnicima i neindoeuropeistima, a svakako je referentna za stručnjake koji se bave istraživanjima u indoeuropeistici.

Goran Pavelić